

● האם שוקן פסל לך איסעם קאריר קטורה?
 פסע אחת הוא פסל קאריקטורה שנגעה לאפרטיהיד, אמר שלדעתו הקאריקטורה תגרום נזק ליהדות דרום-אפריקה. התוכו, הוא החליט לקרוא לאחד מחבריה המערכת, לשאול לדעתו, וקרא לרוסקו וולטר (פולס). גרוס. הראינו לו את הצירוף ושאלנו מה דעתו. ר"ר גרוס אמר: "לדעת, אסור לנו לפרסם" שוכנעתי ולא פירסמו.

● קאריקטורה פוליטית היא מעין הברזה. כיצד היית מגדיר את הקאריקטורה שלך — האם היית משווה אותה למאמר מערכת?
 לא, מכיוון שמאמר מערכת בטא קונסנוס של רוב חברי המערכת, ולכן איש לא חותם על המאמר. אבל כאותו עמוד מתפרסמים מאמרים של פובליציסטים, המביעים את דעתם על נושא מסוים. אני עושה את אותו הדבר בצירוף חותמי עלי.

● כלומר, הקאריקטורה הפוליטית שלך מקבילה בעיניך למאמר סובלי צפטי?
 בדיוק.

בהתחלה הייתי צריך להראות לשוקן את הרעיונות שלי. יום אחד לא היה לו זמן והוא שלח אותי למוכיר המערכת. אמרתי לו: "ארוך שוקן, הסכם שלי הוא שהעורך הראשי יביע את דעתו על הקאריקטורה. לא מוכיח המערכת." ואז הוא ענה לי: "אתה יודע מה? אתה תימורת שמנצחת על עצמה. מהיום תבחר אתה את הקאריקטורה." היתה יוזמה של שוקן, שעד היום אני מברך עליה. זה היה למחרת רצח קנדי. בא אליי הביתה אברהם שווייצר ואמר: "שוקן שלח שאביא אותך למערכת כדי לצייר על הנושא." עד אז התייחסתי לציור על אירועים טראגיים. ואז ב-1962, אמרתי לשוקן שאני לא יודע מה לעשות עם זה. הוא הסתכל עליי ולא ידע מה להגיד לי. אנשים לא יכולים לחשוב בראשו של קאריקטוריסט, זו דרך מחשבה שבה התכונן משתלב עם ראייה ציורית, וכל מי שהציע לי איפסע רעיון לקאריקטורה, הציע בדרך-כלל קאריקטורה שראו פעם. אי אפשר לצייר לפי פקודה או לפי הצעה. וכך לא ידעתי מה לעשות עם רצח קנדי. ואז, אני לא יודע איך קרה, ישבתי שעות ולא היה לי רעיון. ופיתאום, כשניה אחת, יצא לי משהו. לזה אני קורא הנשיקה של המורה. הראיתי לשוקן והוא אמר: "יופי, פרסם את זה!"

● אמרת קודם שאתה לא מסוגל לצייר או לאיר כתבות שאינן לרוחך. יש לך דוגמה?

היום טומי לפיד השתנה. אבל לפני שהלך לרשות השידור, הרעיונות שלו היו הרבה יותר ימינים מפעמיים, כשכתב מאמר, בא אליי ואמר: "אני יודע שלא תרצה לצייר את המאמר שלי." ולא פעם קרא שאמרתי לו: "מצטער, טומי, לא יכול לצייר."

● ובכל זאת, כיצד אתה מצליח למצוא בכל יום זווית אחרת למצב?

אני לא מצליח למצוא בכל יום זווית אחרת למצב. אני יושב בחדר וקורם כל מצייר את המיסגרת. אחרי כך אני שוכר את הראש ולא יודע, ולא תמיד זה הולך. פעם שאל אותי יגאל לב, מתי יהיה לי אומץ לכתוב בתוך המיסגרת. היום אין לי רעיון.

אבל אני מיקצוען ואני חייב לתת סחורה. וככל שהשנים עוברות, הניסיון עוזר. אני אוהב לקרוא לעצמי קאריקטוריסט אינטנסיבי.

אספר לך סיפור: כשהייתי בן 13 והוצאתי את המקומון שלי בכפר בהונגריה, שודר ברדיו טקס פתיחת האולימפיאדה. ישבתי ליד הרדיו וכתבתי כל מילה של הקריין ששירר מטקס. אחרי כך כתבתי 16 עמודי פרשנות למישק ולתחרות. אחרי כך רצתי להפיץ את העיתון. ואיפה היו מפיצים עיתונים בכפר? במרכיזים — אצל הסנדלר, אצל הספר ואצל החייט.

זה היה מוצאיישפט והמיספרה היתה פתוחה עד הצות, וכך, ב"ח וצפי בערב קראו אנשים על טקס פתיחת האולימפיאדה מהעיתון שלי, כאשר העיתונים מכוראפטס הגיעו רק ב-12 וחצי בלילה.

אמרת לך, אני עובד מהר. כך שאין דבר שאי אפשר להספיק.

● אתה זוכר את הקאריקטורה הראי שונה שלך?

בוראי! כמו אתמול. ציירתי את המורה שלי. הוא עמד מולי ודיבר והיד עברה. ואני מסתכל על היר, ואינטנסיבית יצאה לי קאריקטורה של המורה. לדעתי, זו הקאריקטורה הכימוצלחת שלי.

● כיצד אתה מוצא את הצדדים האופייניים בתווי הפנים של הקורבנות שלך?

אני אף פעם לא יכול להסביר מה אני מוצא. תראי את בן-גוריון: כל ילד יכול לצייר אותו, עם שתי הכרבלות. דייקן כל אחד יכול לצייר את דייקן, עם עיגול שחור ופס. זה קל מאוד. אבל כשהייתי צריך לצייר את דייקן בפירוט, היו לי בעיות.

● איזה?
 היו לו הבעות בזווית הפה. לא יודע, היה לי קשה, לא יכול להסביר. ציירתי אותו פעמים רבות ולא הייתי מרוצה.

● אתה מצייר מתצלומים או מה זיכרון?

אני הרי לא יכול לפגוש בכלום, אז אני מצייר גם מהארכיון. לוקח עשרות תמונות, פורס אותן ומצייר. אבל הקאריקטורה הכיטובה היא מה זיכרון.

● מה הבעיות שהתעוררו אצלך בשציירת את שימעון פרס?

קשה מאוד לצייר את פרס, אבל מי שעוד יותר קשה זה יצחק רבין. אצל פרס, בכל זאת, הגבות הנוטות כלפי מטה, השפתים הבשרניות, הסדק בסנטר, חצי האישי שלו שתמיד מוסתר — זה נתן לו הבעה מיוחדת.

● ומה הבעיות אצל רבין?

הוא לא מוגדר, אולי בגלל השיער שלו. העינים שלו קצת נעלמות. יש משהו במבנה פניו שמקשה עליי.

לא יודע. רווקא פעם ציירתי אותה במיטבח שלה, ולו קידר מזכירתה. התקשרה וביקשה את הציור בשביל גולדה. סימן שמצא חן בעיניה. יש לי סיפור בשבילך, כשעזר וייצמן היה מפקד חיל-האוויר, לא נהגו להצטלם. אז מצאתי תמונה קבוצתית והוצאתי משם ראש שלו. נו, ואז בא אליי אלי לנראו, שהיה כתב צבאי,

**„כל אחד מתאבל בדרך
 על אובדו בן. אני לא
 אוהב להחשב בעניינים
 האלה, ולא אוהב
 שיגידו לי מה לעשות“**

ואמר לי שעזר נורא התרגו ולא אהב את הקאריקטורה.

● מדוע?

לא יודע. אבל דבר אחד אני יודע, כי לנראו אמר לי: עזר אמר לו: „שמע, אם עוד פעם אראה את הקאריקטורה הזו כמעריב לא תהיה לך דריסת רגל בחיל-האוויר! או שתביא אליי את זאב, אתן לו את כל הזמן שירצה ושיצייר ציור

קיצוני נגד קיצוניות. אני נורא שונא מילים גבוהות. אני בעד צדק סוציאלי. לפעמים יוצא לי קאריקטורות נבזיות, כש משוה מרגין אותי.

● אבל אתה לא מפרסם אותן.
 לא. לפעמים אני חושב שהייתי מאוד אכזרי, אבל כולם אומרים: „אתה טוב, אתה לא שונא אנשים.“ וזו האמת. אני לא שונא אנשים. נכון, אני מתנגד לאריק שרון, אני מצייר נגדו. אבל כאמת שאני לא שונא אותו שינאה אישית. מאוד התנגדתי למנחם בגין, אבל בהחלט לא שנאתי אותו. ולכן, כשאומרים לי שאני לא מספיק רע, פיתחתי להגנתי תאוריה שבקאריקטורות פוליטיות אני מעדיף עקיצה עם הומור מאשר כאסה. לפעמים חזק דק חודר יותר עמוק מאשר פטיש על הראש.

● מה דעתך על קאריקטוריסט ומאיר מסוגו של אורי הוסמקלר?

הוא שייך לאותה קבוצה שאני מאוד מעריך ומקנא בה. הם יודעים לכוון באכזריות. הוא אולי הראשון מהדרך החדש שבאמת מצא דרך לכוון את החיצים לאן שהוא רוצה.

הוא מאוד אינדוידואליסטי, והקאריקטורות שלו מקוריות. הוא בהחלט לא חקיין.

הבעיה היא שהוסמקלר מצייר בצבעים ואני, כידוע, עיוור-צבעים. יחד עם זאת, זה לא אומר שאני אוהב את כל הרבנים שלו.

● ברשותך, נעבור לנושא אחר

שימעון פרס בשלושה שלבים

נאלצתי להחליף קאריקטורות. מפני שאיבדו בלילה את אקטואליותו!

● לגמרי. אמרת שאינך עובד בימים ראשון. אני יודעת שיש עוד מועדים בשנה שאינך עובד בהם — ביום ההולדת של בנך, דני, שנפל באסון המסוקים במחנה, ובשבוע של תאריך נפילתו.

הבן שלי נפל עם עוד שיבעה בנים, והקמנו כמחניים אנדרטה לזכרם. ביום השנה עולות כל המישפחות לאנדרטה, ובמשך כל השבוע יש לנו אירועים מסביב ליום-השנה.

אני מרגיש שאני לא יכול בשבוע הזה לצייר. אני הרי עוסק בהומור. אני מרגיש שקשה לי לצייר. אז החלטתי שלא לצייר בשבוע הזה.

● אחרי האסון שפקד את שמונה המישפחות, דרשת להקים ועדת-חקייה. רה. כדי למנוע אסונות נוספים.

שנים ניהלנו מאבק. לא למעננו — הרי בנינו שלנו כבר הלכו ואינם — אלא למען האחרים, שלא יקרה להם מה שקרה לנו. היתה לנו תחושה שהחקירה בחיל-האוויר לא היתה שלמה, והטילו את האחריות על שני בחורים בדרגים נמוכים.

שנים התרוצצנו בחקירות חוזרות ונשנות, עד שהצלחנו להעביר את העניין לדרגים גבוהים. עד לוועדת-חקייה וביטחון הגענו. עברנו כמה שרי ביטחון — פרס, וייצמן, שרון.

אינני יודע פרטים מרויכים על תוצאות החקירה. הפרוטוקולים ממלאים אלפי עמודים. דבר אחד אני יכול להגיד לך: הצלחנו בכך שקיבלו שלוש מתוך ארבע הדרישות שלנו. כשהראשונה והחשובה שבהן היא שהרמטכ"ל חייב לדווח לוועדת-החקייה וביטחון על חקירת כל תאונה קטלנית בצה"ל.

● השתתפת באופן פעיל במאבק? האמת היא שלא. כל המאבק כלל חקירות חוזרות ונישנות, ודנו שוב ושוב וחזרו שוב ושוב (המשך בעמוד 40)

חדש". הוא היה נפלא. כשבאתי, ריכר בטלפונים וישבתי שם שעה וציירתי אותו.

● הוא היה מרוצה?

לא הראיתי לו. את הבחוק הכנסתי לתיק. אחרי כך בחרתי שלושה ציורים ושלחתי לעזר, ועל אחד מהם, שקיבלתי בחורה, היה כתוב: „מפקד חיל-האוויר בחר בזאת.“

● אומרים עליך שהמיגרעת היחידה שלך היא שהקאריקטורות שלך אינן „רעות“, כלומר, אינן עוברות את גבול הטעם הטוב.

אני שומע את זה מכליך הרבה אנשים, אז כנראה יש בזה משהו. אני יודע שמעריכים או ומכבדים יותר קאריקטוריסט שהולך כאסה.

„דרשנו ועדת-חקירה אחרי האסון. לא הייתי מסוגל להשתתף בכל הישיבות. לא יכולתי לשמוע את הסיפור שוב ושוב“

אני מעריך ומעריך קאריקטוריסטים חריפים מסוג זה. אבל מה לעשות? אני לא יכול לנצח את האופי שלי.

● לכן קשה לזהות מהן עמדותיך הפוליטיות?

מי שעוקב אחריי שנים, יכול. אבל דרך קאריקטורה אחת אי אפשר.

אבל כדי להקל עליך, אגיד שאני נמצא קצת שמאלה מהמרכז, אבל בהחלט לא קיצוני. כי אני